

BIBELSKE AFHANDLINGER

Av prof. Carl Paul Caspari

III. Det manasseske Tidsrum eller Israels syttiaarige indre, aandelige Exil.

(Af Forelæsninger over Jeremias's Liv og hans Tids Historie.)

Christiania, 1884.

Kong Hiskias's Dage, denne i alle Maader store og mærkelige Epoke i det gammeltestamentlige Pagtesfolks Historie, vare den ældre israelitiske Tids *Aftenstund*, dens *skjønne Aftenstund*. Efter dem indtræder en ny Tid, den nyere israelitiske, og denne bliver ind ledet ved et Tidsrum, der i alle Henseender kan betegnes som et *natligt*, idet det er det *mørkeste*, som hele den israelitiske Historie kjender til, hvorved Hiskias's Regjerings Karakter som *Aftenstid* endnu skarpere og klarere fremtræder. Nærmere bestemt var det Tidsrum, som jeg har for Øie, et *Overgangsstadium*, et Overgangsstadium fra den ældre til den nyere israelitiske Tid eller, bestemtere talt, fra den *hebraiske* (hvis jeg tør bruge denne Betegnelse) til den *jødiske*; thi Israeliternes, de judæiske Israeliters, Forvandling fra Hebræere til Jøder begyndte ialfald eller forberedtes dog stærkt i Judarigets sidste Dage, under Josias og hans Sønner, for derefter at fortsættes og fuldendes i det babyloniske Exil og i det første Aarhundrede efter dette, Serubabels og Josvas og Esra's og Nehemias's Tider. Her, i det paa den hiskianske Epoke følgende Tidsrum, fandt det Sted, som man kan kalde den *negative* Grundlæggelse af den *jødiske* Tid og i Særdeleshed af denne Tids første Stadium eller ogsaa Forstadium, Perioden mellem Josias's Reformation og Jerusalems Odelæggelse, i hvilken Periode selve Begyndelsen til den *jødiske* Tids *positive* Grundlæggelse falder. Den rædsomme Afgudstjeneste, det fuldstændige Hedenskab; den før uhørte Krænkelse og Træden under Fødder af alle Moselovens Bud, der herskede i hint Tidsrum eller under Manasse og Amon og i Josias's første elleve Aar, frembragte nemlig under den sidstnævnte Konge et. meget stærkt Omslag, en særdeles kraftig Reaktion, ved hvilken Moseloven begyndte at faa en ulige større Magt over Israel end nogensinde tilforn, eller snarere ved hvilken den begyndte at faa saa at sige fuldstændig Bugt med Folket og herved at give det et Præg, der var ikke lidet forskjelligt fra det tidligere, at gjøre det - forstørstedelen dog kun udvortes - til et *Lovens* Folk, en Forandring, som derefter blev fortsat i og ved den babyloniske Landflygtighed og fik sin Fuldendelse i de første Tider efter den, i de Tider, hvori den israelitiske Menighed blev rekonstrueret paa Moselovens Fundamenter. Men ikke alene den negative Grundlæggelse af Perioden mellem Begyndelsen af Josias's Reformation og Judarigets Undergang fandt Sted i Tidsrummet fra Manasses første til Josias's tolvte Aar, men i dette Tidsrum ligge overhovedet alle hin Periodes Rødder, saa at det derfor i alle Henseender kaster et Lys paa den, og den ikke kan forstaaes uden nøiagtigt Kjendskab til det. Josias's og hans fire Efterfølgeres Folk og disse Efterfølgere selv, Tilstandene under de fem Konger og

(middelbart) Josias's, Jeremias's og deres Medhjælperes Bestræbelser og Kampe, disse Kampes ejendommelige Skikkelse og Jeremias's Skjæbne, alt dette var for en meget stor Del frembragt og bestemt af Tidsrummet mellem Manasse og Josias's tolvte Aar. Og selv der, hvor den nye Tids Aand og Bestræbelser trængte udvortes igjennem, var ikke alene selve den Omstændighed, at dette kun skede udvortes, en Virkning af hint Tidsrum, men de blandede sig ogsaa oftere paa en forunderlig Maade med dets Væsen og Færd. Josias's og hans Sønners Periode var et Produkt af to Faktorer, der kjæmpede med hinanden om Seiren, og den ene af dem var den hedenske fra den forudgaaende Tid; to Tidsaldre eller to Aander brødes i hin Periode i den haardeste Konflikt, og den gamle seirede *forsaavidt*, som den ikke kunde overvindes og derfor voldte den jødiske Stat dens Undergang. Det hedenske Tidsrum, der var gaaet forud, havde knækket Folket i det Hele taget i den Grad, at det dels slet ikke mere kunde løsrive sig fra det hedenske Væsen, dels kun kunde gjøre dette for at hengive sig til en udvortes, hykkelsk Dyrkelse af Herren, en Læbe- og Gjerningstjeneste, som ikke var bedre end hint og kun en anden Form af Ugudelighed, og derfor maatte friste den haarde Skjæbne, der rammene det under Zedekias.

Det er mærkeligt, at Tidsrummet mellem Manasses Regjeringstiltrædelse og Begyndelsen af Josias's Reformation og Jeremias's Optræden som Profet, hvilket vi kunne kalde det *manasseske* Tidsrum efter den Konge, hvis Regjering indtager den største Del af det, hvis Væsen og Færd har paatrykt det dets Stempel, og i hvis Fodspor de, som efter ham hengave sig til det samme Væsen og den samme Færd, kun vandrede, det er mærkeligt, at dette Tidsrum just varer i *sytti* Aar. Saa mange Aar eller dog paa det Nærmeste, saa godt som saa mange Aar ligge nemlig imellem de angivne Punkter, idet Manasse regjerede i *fem og femti* Aar, hans Søn Amon i *to*, Josias i det *tolvte* Aar af sin Regjering begyndte at reformere og Jeremias i hans *trettende, nøiagtigt sytti* Aar efter Manasses Regjeringstiltrædelse, blev kaldet til Profet. Naar man lægger Mærke til, hvorledes ikke alene de profetiske Røster fra selve Manasses Tid, men ogsaa Jeremias og Kongernes Bøgers Forfatter, en Mand, der var en aandelig Discipel af denne Profet og skrev Kongetidens Historie fra Salomo til Zedekias aldeles i hans Aand og paa hans Vis, erklære, den sidste tvende Gange, Manasses Synder for det, som vilde gjøre eller havde gjort Jerusalems Undergang og judas Forkastelse uundgaaelige (Jer. 15, 4; 2 Kgb. 23, 26 og 24, 3. 4), og naar man fremdeles betænker, at det ganske i Overensstemmelse med disse Erklæringer - var Manasses Tid, hvori det jødiske Folk blev i den Grad aandeligt brudt, at det var umuligt, at selv de Bedre iblandt det, de, som Jeremias i en af sine Spaadomme kalder de gode Figener (Jer. 24, 5), kunde føres tilbage til Herren uden først at vandre i Landflygtighed, - naar man lægger Mærke hertil og betænker dette, saa vil det vel ikke synes for voveligt at kalde det syttiaarige manasseske Tidsrum et *indre, aandeligt* Exil, det indre, aandelige, der blev straffet med det ydre, egentlige, ligeledes syttiaarige, og at bringe endog Jeremias's Spaadom om dette i Sammenhæng med hint, eller at antage, at Herren, for at lade det ret klart fremtræde, at det manasseske Tidsrum var Exilets Aarsag, bestemte, at Jøderne just i sytti Aar skulde leve i den babyloniske Landflygtighed. Ja, som et syttiaarigt indre, aandeligt Exil, en indre, aandelig Boen langt borte fra Hjemmet hos Herren i et fremmed Land under fremmede Magters tyranniske Herredømme, og som et indre, aandeligt Exil, der blev straffet med det ydre, egentlige, er det manasseske Tidsrum at betragte; og det Tidsrum, som skiller de tvende Exiler fra hinanden, var den Tid, hvori Herren gjorde det sidste forgjæves Forsøg paa at bringe Israel til Omvendelse og derved at forhindre, at det blev ført i Landflygtighed, og hvori han samlede den lille Skare, hvoraf Nogle i Landflygtigheden skulde være hans Naades Redskaber for de Øvrige (man tænke paa en Ezechiel og Daniel), medens disse ved Landflygtigheden skulde bringes til

Omvendelse eller lutres, for at Pagtesfolket ikke skulde blive aldeles forkastet og i den af Gud ved Jeremias's Mund forudbestemte Tid kunde vende tilbage til Hjemmet.

Vi ville efter disse almindelige Bemærkninger nu gaa nærmere ind i det manasseske Tidsrum eller det indre, aandelige Exils Tid og give en Fremstilling deraf.

Kilderne til denne Fremstilling ere foruden Kongernes Bøger, hvis Forfatter, ligesom greben af Rædsel over de gyselige Ting, hvorom hans Kilder berettede, iler hen over Manasses Regjering og kun giver et kort, sammentrængt, almindeligt Billede af den, et Billede, som dog indeholder alle Hovedtræk, og Krønikebøgerne, hvis Forfatter er noget udførligere og meddeler os enkelte betydningsfulde Efterretninger, som vi ikke finde hos hans Forgjænger, - Profeterne Zefanias, Jeremias og Ezechiel, af hvilke den midterste i sine ældste og ældre Taler ikke sjelden sigter til den forfærdelige Tid, som man nylig havde tilbagelagt.

I.

Manasse, der ikke var ældre end tolv Aar, da han kom paa Thronen, og altsaa var født i den anden Halvdel af Hiskias's Regjering, i de Aar, som Herrens Naade havde skjenket denne Konge paa hans Bøn i hans dødelige Sygdom, og tre Aar efter Herrens store, vidunderlige Dom over den assyriske Verdensmagt foran Jerusalem, - Manasse forlod straks fra sin Regjerings første Begyndelse af de Veie, hvorpaa hans fromme Fader Hiskias havde vandret, for at betræde sin ugudelige Bedstefader Ahas's Veie. Denne sletteste iblandt alle jødiske Konger, der døde i Forhærdelse, kom i hamligesom igjen paa Thronen. Vistnok maa vi paa Grund af Kongens store Ungdom ved hans Regjeringstiltrædelse antage, at han er bleven forført af daarlige Raadgivere, et ugudeligt Parti blandt de jødiske Store, som vi senere skulle se; men han overtraf dog snart langt sine Læremestere og blev efter de historiske Bøgers Fremstilling hin Tids Aands fornemste og egentlige Bærer. Men det var dog ikke nok for ham at gjøre, hvad Ahas havde gjort; han overgik ham endnu. Hans Fader Hiskias havde afskaffet den ulovlige og farlige, til Afguderi forledende og til den ofte misbrugte Gudstjeneste paa Høiene; Manasse indførte den paany. Naturligvis førte den under ham straks til Afgudstjene ste. Dette var dog det Ringeste af det, han gjorde. Han hengav sig til den syro-fønikiske Gudsdyrkelse, idet han oprettede Altere for Ba'al, den mandlige, avlende Naturkrafts Repræsentant, og, lig den israelitiske Konge Ahab, gjorde et Astartebillede, et Billede af den Gudinde, der repræsenterede den kvindelige, undfangende Naturkraft, og idet han ofrede sin Søn til Moloch, hvori han havde Ahas til Forgjænger. Og med denne Afgudstjeneste forbandt han en anden, hidtil i Israel ukjendt, som han havde hentet fra Landene hinsides Eufrath, Assyrien eller Kaldæa, nemlig Himmelhærens, Solens, Maanens og Stjernernes Dyrkelse, den rene, billedfrie Stjernetjeneste, for hvilken den Tro laa til Grund. at Himmellegerne vare ikke alene Aarsagen til al Tilbliven og Forgaaen paa jorden, men ogsaa de Magter, som ordnede og styrede de sublunariske Forhold, idet de, medens alle Ting paa Jorden vare Tilblivelsens og Tilintetgjørelsens Kredsløb underkastede, bestandig forbleve de samme og vandrede den samme Bane og ved sin regelmæssige Opgang og Nedgang ordnede Tiden og derved baade de Foreteelser i Naturen, som ere knyttede til den, og det borgerlige Livs, Agerdyrkingens, Kvægavlens og Skibsfartens Sysler. Manasse drev denne Stjernetjeneste paa den Maade, at han holdt hellige Heste og Vogne for Solen (2 Kgb. 23,11), Himmelens Dronning, som den kaldtes (Jer. 7, 18. 44, 17-19. 25), og med dem kørte den opgaaende Sol i høitidelig Procession imøde, og at han byggede Altere dels paa Tagene, dels endog i Templets tvende Forgaarde, den ydre, Folkets store Forgaard, og den indre, Presternes Forgaard, og paa dem med Ansigtet vendt mod Øst bragte Solen,

Maanen, Dyrekredsens Tegn og hele Himmelhæren Røggoffere (2 Kgb. 21, 5. 23, 12. sml. Zef. 1, 5), paa hvilken Maade Stjernetjenesten overhovedet blev dreven. Allerede ved det Sidstnævnte vanhelligede den afgudiske Konge Herrens Helligdom paa det Forfærdeligste. Men endnu værre, paa den grueligste, gyseligste Maade vanhelligede han den derved, at han lod det Astartebillede, han havde gjort, sætte i det Hellige, - Toppunktet af hans afgudiske Vederstyggeligheder, som Kongebøgernes og Krønikebøgernes Forfattere, der begge berette om hans Afguderi paa den Vis, at de trinvis stige op fra Ondt til Værre, . derfor ogsaa nævne sidst, og det med Ord, som give tilkjende, at de kun med den dybeste Smerte og med, bævende Hjerte formaede at fortælle derom. ”Og han satte det Astartebillede”, siger Kongebøgernes Forfatter, ”som han havde gjort, i det Hus, hvormod Herren havde sagt til David og til Salomo, hans Son: I dette Hus og i Jerusalem, som jeg har udvalgt blandt alle Israels Stammer, vil jeg sætte mit Navn evindeligt, og jeg vil ikke mere lade Israels Fod vandre bort fra det Land, jeg gav deres Fædre, kun at de tage Vare paa at gjøre efter Alt, hvad jeg har befalet dem, og efter hele den Lov. som min Tjener Moses har budet dem” (2 Kgb. 21, 7 f.; sml. 2 Krøn. 33, 7 f.). Manasse gik i dette Stykke og deri, at han opstillede Afgudsaltare i Templets Forgaard, endnu langt videre, end hans Bedstefader Ahas var gaaen; thi denne Konge havde dog kun flyttet Brændofferalteret fra dets Sted og sat det ud af Brug for at opstille et andet, efter afgudisk Mønster forfærdiget Herrens Alter paa dets Plads og bruge det i dets Sted (1 Kgb. 6, 9-16) og senere, i Slutningen af sin Regjering, lukket Templet (2 Krøn. 28, 24. 29, 3). - Og med denne sin brogede Afgudstjeneste forbandt Manasse den fra samme uadskillelige hedenske Mantik. Han gav sig af med at spaa af Skyernes Flugt (2 Kgb. 21, 6. 2 Krøn. 33, 6) og med Tegnsudlæggelse, beskikkede Dødningsemanere og Sandsigere og drev det Stjernetyderi og Horoskopi, der fulgte med Stjernedyrkelsen. - Og ikke blot han selv samt hans Omgivers udvalgte Kreds hengav sig til alt dette Afguderi og alle disse mantike Kunster, men ogsaa Folket, Folkets Masse, blev forført dertil. Jeremias siger os gjentagne Gange, at *Folket* under Manasse i Hinnoms Sønners Dal eller i Tofeth, d. v. s. Udspytnings Dal, det afskyelige Sted, i Syd og Sydvest for Zions Bjerg, slagtede og opbrændte sine Søner og Døtre for Moloch (Jer. 7, 31 f., 19, 5 f. 32. 35; sml. 2 Kgb. 23, 10 og Ez. 6, 29 f.). Og de israelitiske Kvinder vævede dengang i de Telte eller Hytter, der vare opreiste i Templets Forgaard for de kana'anitiske Gildinger, som der prisgave sig til Ære for Astarte, smaa Templer for denne Gudinde (2 Kgb. 23, 7). Det var en uhyggelig, rædsom Tid, endnu rædsommere, end Ahabs Tid i israels Rige havde været. Templet var blevet til et Slags Pantheon eller snarere Pandæmonion, og Israel stod i Fare for at blive til et rent hedensk Folk. Dets Afgudstjeneste var endnu værre end Amoriternes, som før havde boet i Kana'an, og som Herren havde tilintetgjort for dets Skyld.

Den israelitiske Afgudsdyrkelse var ingen original, og den kunde heller ikke være det; thi Israel var jo ikke noget af Gud til sig selv overladt Hedningefolk, der kunde og maatte danne sig sine Guder af sin egen Aand og efter sit eget Væsen, sit eget Billede, men, udvalgt af Herren, havde det faaet aabenbaret af ham Troen paa og Dyrkelsen af ham selv, den sande Gud, hvilken Tro og Dyrkelse saaledes heller ikke vare originale, heller ikke fremgange af dets egen Aand. Hvad denne havde kunnet frembringe, vilde kun have været en egen Art Afgudsdyrkelse, en Afgudsdyrkelse, lig den, der fandtes hos dets Stammefrænder hinsides Eufraath. Naar det nu faldt fra Herren og hengav sig til Afgudieret, saa maatte det, uselvstændigt, ja ubehjælpeligt paa dette Omraade og uselvstændigt paa det religiøse Omraade overhovedet, som det var, ty til fremmede Folk og laane af dem. Men derved opstod hos det en famlende triben efter Gudedyrkelse tilhøre og tilvenstre, nært og fjernt, en famlende Griben, der var forbunden med en umættelig Higen og Søgen efter stedse nye Guder og Gudetjenester (s. f. Ex. Jer. 2, 23 f). Sjælene, der havde mistet

Herren og med ham det, som alene kunde fylde og mætte dem, gjennemsøgte ligesom hele Verden for at tilfredsstille sin Trang, en Flugt for det Tomme, der aldrig førte til Maalet, men 'snarere frembragte en stedse større Tomhed og derfor pirrede til stedse nye Forsøg. Og begge Dele, hin famlende Griben og denne Higen og Søgen, i Forening førte til en Samlen og Sammendingen af de forskjelligste Afgudstjenester og bevirkede, at Jerusalem og Juda bleve opfyldte med en broget Vrimmel af Gudedyrkelse, en Vrimmel, som blev endnu større derved, at man ikke ophørte at dyrke Herren, om hvem man dog naturligvis nærrede afgudiske Forestillinger, og som man saaledes gjorde til en Afgud lig de andre Afguder, som man tilbad. I det Høieste havde Israels naturlige Ejendommelighed, dets semitiske Naturgrund, noget Bestemmende ved dets Valg af fremmede Guder - det valgte helst semitiske, ligesom det jo ogsaa for en stor Del var omgivet af semitiske Folk - ; den satte derved en vis Skranke for dets Afguderi. Manasses Tid var nu den, saa at sige, *klassiske* Tid for Israels Afgudstjeneste. Aldrig tilforn havde denne haft en saadan Magt over Folket, aldrig havde dets Tørst efter fremmede Gudedyrkelse været saa umættelig, aldrig Afgudernes og deres Tjenesters Vrimmel i Jerusalem og Juda saa broget. Det var, som om Israels Tilbøielighed til Afguderi først skulde naa sin fuldkomne Styrke, og dets Afgudsdyrkelse først sin fulde Høide, førend de skulde blive knækkede for bestandig. Thi straks efter den manasseske Periode og noget senere i det babyloniske Exil fik de saa vældige, tilintetgjørende Slag, at de saa godt som aldrig vendte tilbage. Just deres største og heftigste Udbrud under Manasse fremkaldte deres Ende, - paa en lignende Maade, som det græsk-romerske Hedenskabs sidste, mest rasende og fortvivlede Angreb paa den kristelige Kirke under Diokletian og Galerius gik forud for dets Undergang.

Naar man ved Læsningen af Kongernes Bøger og Krønikebøgerne gaar over fra det Afsnit, som handler om Hiskias's Regjering, til det, som beretter om Manasses Tid, saa faar man Følelsen af et brat Fald fra en stor Høide ned i et svælgende Dyb eller af en pludselig, uformidlet Overgang fra den lyseste Dag til den mørkeste Nat. Man begriber ikke, hvorledes umiddelbart ovenpaa en saa herlig Tid, som den hiskianske var, en Tid, hvori ved Siden af en from, gudfrygtig Konge, der endog havde sat Afskaffelsen af Herrens Dykkelse paa Høiene igjennem, Profeter som Micha og især jesaias udøvede en mægtig Virksomhed, og som havde seet en Herrens Frelse, der lignede Forløsningen fra Ægypten, - hvorledes umiddelbart ovenpaa en saadan Tid en saa rædsom Tid, som Manasses, kunde følge. Men en nærmere Betragtning af den hiskianske Tids Historie, saaledes som især jesaias's Spaadomme lære os den at kjende, viser os dog, at Overgangen fra den ene Tid til den anden ingeniunde var saa brat og uformidlet, som den efter de to historiske Bøgers Fremstilling synes at have været. Vi erfare nemlig ved en saadan Betragtning, at hin Tid snarere allerede bar alle Spirer til denne i sig, hvorhos det forøvrigt endnu maa bemærkes, at Kongernes Bøgers og Krønikebøgenes Forfattere formedelst sit Formaal, at give et kort, sammentrængt, afsluttet og afrundet Billede af Manasses Regjering, slet ikke kunde tale om Aarsagerne til den store Forandring, der indtraadte med Manasses Thronbestigelse.

Vi vilde tage højlig fejl, naar vi mente, at hele det jødiske Folk omvendte sig under Hiskias med en Hjertets Omvendelse. Det var snarere kun forholdsvis Faa af det, om hvem dette kan siges. Massens Omvendelse var kun en udvortes, den var kun en Omvendelse fra Afgudstjeneste til en ydre, død Herrens Tjeneste, ved hvilken Tilbøieligheden til Afguderi ikke blev oprykket af Hjertet og heller ikke kunde blive det. "Dette Folk holder sig nær til mig", kunde Jesaias i en af sine under Hiskias udtalte Spaadomme sige om hin Tids Israel, "og ærer mig med sine Læber, men holder sit Hjerte langt borte fra mig, og deres Frygt for mig er et Menneskebud, som de have lært (Jes. 29, 13). Men isærdeleshed gaves der under Hiskias et meget talrigt Parti af fordærvede Stormænd, der kun med Modvilje, ja med dyb indre Forbitrelse og derfor naturligvis ogsaa alene paa Skrømt

efterhaanden havde fulgt den nye, fra oven begunstigede religiøse Strømning, medens de i sit Hjerte bevarede Kjærligheden til det Afgudereri, som de havde drevet under Ahas's Regjering, hvori de havde hersket og angivet Tonen. Dette Parti, der bestod af røverske Rigmænd, som undertrykkede de Fattige, af uretfærdige Dommere, som hjalp dem heri, af Prester, som havde glemt Herren sin Gud, og af falske Profeter, der smigrede for Folket og for et Stykke Brød spaaede det Guld og grønne Skove, allesammen hengivne til Svir og frække Spottere, havde i Begyndelsen af Hiskias's Regjering mødt Kongens og især Jesaias's og Michas reformatoriske Bestræbelser med den største Uvilje og den seigeste Modstand. De to Profeter skildre dem i Ord, som disse: "Men ogsaa disse rave af Vin og tumle af stærk Drik, Prest og Profet rave af stærk Drik, ere overvældede af Vin, tumle af stærk Drik; de rave i Synet, vakle i Dommen. Thi alle Borde ere fulde af væmmeligt Spy, der er ikke en ren Plet. (Profeten taler baade om egentlig og aandelig Drukkenskab og' om begges Følger). Hvem vil han (Profeten) lære Kundskab, og hvem vil han bringe. til at forstaa Budskab? Er det dem, som ere afvante fra Melken, borttagne fra Brystet? Thi Bud paa Bud, Bud paa Bud, Regel paa Regel, Regel paa Regel, Lidt her, Lidt der" (Jes. 28, 7-10). Vi ere ikke Pattebørn, mene de, vi ere myndige; vi trænge derfor ikke til at blive belærte ved, hvad du foregiver at have hørt af din Gud; vi ere trætte og kjede af din evindelige smaalige Dadlen, dine uophørlige smaalige Formaninger og Forskrifter. "Thi det er et gjenstridigt Folk, løgnagtige Børn, Børn, som ikke ville høre Herrens Lov, som sige til Seerne: I skulle ikke se, og til Skuerne: I skulle ikke skue for os, hvad ret er; taler Smigrerier til os, skuer bedragerske Ting, viger af fra Veien, bøier af fra Stien ; skaffer Israels Hellige bort fra vort Ansigt" (Jes. 39, 9-11). "Prædiker ei! prædike de; de skulle ikke prædike herom, der bliver ingen Ende paa Smædelserne. - Hvis en Mand kom og med Vind og Bedrag løi og sagde: Jeg vil prædike for dig om Vin og stærk Drik, han skulde være en Prædikant . for dette Folk" (Mich. 2, 6. 11). Senerehen bøiede og føiede disse Mennesker sig, fordi den bedre Tidsstrømning blev dem for stærk, men de gjorde det dog, som allerede sagt, kun med indre Modstræben og med et forbitret Hjerte, knurrende og skjærende Tænder og ventende paa, at deres Tid atter skulde komme. Og den kom, og det snart. Allerede i den anden Halvdel af Hiskias's Regjering forberedtes den. Paa Frelsen fra den assyriske Verdensmagt fulgte meget hurtigt Velstand, ja Rigdom (Hiskias kunde jo ganske kort efter Sanheribs Nederlag anse sine Skatte øg Herligheder for saa betydelige, at han kunde falde paa at vise dem frem for de babyloniske Sendebud (2 Kgb. 29, 13 og Jes. 39, 2); men Rigdommen havde straks Stolthed over den og Tillid til den samt Overdaadighed til Følge (hvor svag viste ikke paa Grund af den endog den ellers saa fromme Hiskias sig!) Og ligesaa avlede den Fred, hvoraf man nu efter de tidligere Storme kunde glæde sig, aandelig Tryghed. Tiden blev efterhaanden slap, og endog de Bedres Hjerter fjernede sig mere og mere fra Herren. Der indtraadte i den anden Halvdel af Hiskias's Regjering det samme, som var indtraadt i den salomoniske Tid, hvis svage Afbillede den var. Den alderstegne jesaias har dengang vist med Bekymring seet paa Tidens Tegn og klart erkjendt, at et nyt Frafald forestod. De ugudelige Stormænd, om hvilke der ovenfor har været Tale, bleve vel allerede i Kongens sidste Aar, i Følelsen af, at en ny, dem gunstig Tidsaand var i Frembrud, dristigere.. Muligt, at de endog allerede dengang have forstaaet: at forskaffe sig Adgang til den vistnok da endnu meget unge Thronarvings Ore og fordærvet ham. Skulde dette ikke have været Tilfældet, saa have de dog ialfald bemægtiget sig ham, saa snart hans Fader havde lukket sine Øine, en Begivenhed, om hvilken forøvrigt Enhver i Juda vidste, naar den vilde indtræde (Jesaias , havde jo forkyndt Hiskias i hans fjortende Aar, at han endnu skulde leve i femten Aar, 2 Kgb. 29, 6. Jes. 38, 5), og paa hvilken de sikkert havde ventet med Utaalmodighed. Og de fandt et kun altfor villigt Ore

hos den ungdommelige Konge, der, som allerede før sagt, snart overgik sine Læremestere. Der gjentog sig saaledes dengang det, som var skeet tidligere under den jødiske Konge Joas efter hans Opdragers og Vei leders, Ypperstepræsten Jojadas, Død (2 Krøn. 24, 17 ff.). Hine Stormænds Tid var nu fuldstændig kommen, og de søgte at holde sig skadesløse for den Tvang, de havde maattet paalægge sig under den afdøde Konge, ved en saa meget større afgudisk Tøilesløshed. Man faar, naar man læser de historiske Bøgers Beretninger om den manasseske Tids Afgudstjeneste, ligesom en Fornemmelse af denne Tids Opposition imod den foregaaende Tid. Især fremtræder denne Opposition i Gjenindførelsen af den af Hiskias afskaffede Høietjeneste, sikkert en af den nye Konges første Forholdsregler. Massen, den viljeløse store Masse af Folket, fandt sig ligesaa let i den nye Regjerings Retning og Bud, som den før havde fundet sig i den gamles, eller snarere den fandt sig i hine endnu langt lettere, end den havde fundet sig i disse, thi de stemte overens med dens egen Tilbøielighed. Paa Kommando ovenfra havde den dyrket Herren under Hiskias, paa Kommando ovenfra dyrkede den nu, under Manasse, Afguderne, og det hjertensgjærne. At Israel saa snart havde glemt Frelsen fra Sanheribs Haand, at det alle rede i Begyndelsen af Manasses Regjering kunde hengive sig til den forfærdeligste Afgudstjeneste, derover vil Ingen kunne forbauses, som tænker paa, hvad det havde gjort i Ørkenen kort efter Frelsen fra Ægypten og Herrens Aabenbarelse paa Sinai, og, vi kunne føie, som kjender det menneskelige Hjerte. Overhovedet ere saadanne Omslag, som det, der indtraadte ved Manasses Thronbestigelse, aldeles ikke forunderlige. Det jødiske Folks Omvendelse var siden Salomos Dage aldrig nogen grundig og sand. Fordærvelsen, der i hine Tider fornemmelig havde Afgudstjenestens Form, blev (hos Massen) bestandig kun for en Stund bunden og tilbagetrængt for tidligere eller senere under forandrede Forhold at bryde frem paany og saa igjen under atter forandrede Forhold atter at blive bunden og tilbagetrængt. Derfor de idelige Omslag, den idelige Veksel af Frafald fra Herren i Afguderi og Tilbagevenden til :ham, som er saa karakteristisk for Judarigets Historie i Tidsrummet mellem Salomo og Jerusalems ødelæggelse ved Nebukadnezar.

II.

Det var ganske naturligt og lader sig derfor paa Forhaand vente, at en Afgudstjeneste, som Manasses, ikke kunde gjøre sig gjældende og vinde Seier uden at støde paa Modsigelse og Modstand hos alle dem, der vilde forblive Herren tro, ja uden den heftigste Brydning, den haardeste Kamp mellem denne Del af Folket og det afgudiske Parti. Det nye Afguderi var jo ikke alene overordentlig udstrakt, men ogsaa tildels af en saa overvættets forfærdelig Art, at det maatte oprøre enhver nogenlunde troende og from Israelits Hjerte paa det Yderste og drive, ja tvinge ham til af alle Kræfter at modsætte sig det. Talrige Børneoffere, bragte Moloch, og Herrens Tempel paa en gyselig Maade vanhelliget ved Afgudsaltere i Forgaardene og fremforalt ved et Astartebillede i selve Helligdommen, i det Helligel Og i den nylig forløbne hiskianske Tid, en indre, aandelig Opløftelses Tid, hvis Sjæl Mænd, som Jesaias og Micha, havde været, og en Tid, hvori Herrens Dyrkelse i det jerusalemske Tempel var bleven hævdet med en saadan Kraft og Strenghed, at den fortrængte ei alene enhver Afgudstjeneste, men endog den lovstridige Herrens Tjeneste paa Høiene, havde, den israelitiske Gudsbevisthed hos den vistnok forholdsvis ikke talrige Del af Folket, hvis Tro var en levende, og som tilbad Herren i Aand og Sandhed, vundet en ikke ringe Styrke. I Spidsen for Oppositionen imod det nye, hidtil i Israel uhørte Hedenskab stode uden Tvivl fromme Prester og Leviter, Forfatterne af de fire i den sanheribske Epoke digtede Psalmer, Ps. 46 og 47 og Ps. 75 og 76, og lignende Mænd, som især maatte blive krænkede ved Vanhelligelsen af Helligdommen, men fornemmelig dog Profeter, hvis Opgave det jo var

at værne om Israels Tro, og iblandt disse Jesaias, der dengang endnu levede som en alderstegen, ærværdig Olding. I den Kamp, som opstod mellem begge Partier, og som havde Lighed med den, der under Ahab i Israel var bleven ført mellem Elias og Herrens Profeter og mellem Ahab og Jesabel samt Ba'alsprofeterne, brugte de, som forbleve Herren tro, hovedsagelig *Ordets* Vaaben - Profeterne, deres Forkjæmpere, formanede, advarede og forkyndte Manasse og dem, som holdt med ham, Folkets Masse, *Folket*, Guds Straffedomme - ; det hedenske Parti derimod brugte *Sværdet*. Med Afguderiets Aand forbandt sig hos Manasse og dem, der stode paa hans Side, en Morderaand. "Ogsaa uskyldigt Blod, siger Kongernes Bøgers Forfatter, "udøste Manasse saare meget, indtil han havde opfyldt Jerusalem fra Ende til Ende (2 Kgb. 21, 16). Og paa et andet Sted siger han: "Kun efter Herrens Befaling kom dette over juda for at forstode dem fra hans Ansigt formedeist Manasses Synder, efter Alt, hvad han havde gjort; saa ogsaa formedelst de Uskyldiges Blod, som han havde udøst, saa han fyldte Jerusalem med uskyldigt Blod" (2 Kgb. 24, 3. 4). Og Jeremias siger i sin ældste Spaadom, hvori han kaster et Tilbageblik paa hele Israels Historie fra Begyndelsen af indtil Josias's Tid og isærdeleshed paa det umiddelbart forudgaaende manasseske Tidsrum : "Der findes endog paa dine (det jødiske Folks) Kjortelflige Blod af uskyldige Fattiges Sjæle ; ikke greb du dem i Indbrud (saa du efter Loven havde en Ret til at slaa dem ihjel, 2 Mos. 22, 2), men formedelst alt dette", formedelst al den af mig revsede Afgudsdyrkelse, som de modsatte sig, udøste du deres Blod (Jer. 2, 34). Om "uskyldigt Blod, de Uskyldiges. Blod, Blod af uskyldige Sjæle" tale de to hellige Forfattere, fordi de fromme, troende Israeliter, som ikke vilde forlade og fornegte Herren ved at deltage i Afguderiet, og som straffede dette og i Gjerning modsatte sig det, bleve anklagede for at negte Kongen den skyldige Lydighed, for at være Oprørere.

Det er paa Forhaand høist rimeligt, at det fortrinsvis har været *Profeterne*, som bleve dræbte af Manasse og det afgudiske Parti, thi de vare jo Sjælen i Modstanden. Men Jeremias siger os dette ogsaa udtrykkelig i den netop nævnte Spaadom i de stærke Ord: "Forgjæves slog jeg Eders Børn, de tog ikke imod Tugt; Eders Sværd fortærede *Eders Profeter* som en ødelæggende Løve" (Jer. 2, 39), Ord, hvorved Profeten vistnok ikke alene, men dog ogsaa og det fornemmelig har havt Manasses Tid for Øie. Og det samme fortæller senere Josefus, omend med Overdrivelser. Efter ham slog nemlig Manasse alle retfærdige Israeliter ihjel, og dræbte han daglig nogle Profeter, saa at Jerusalem flød af Blod (Jos. Antiq. 10, 3, I). Iblandt de Profeter, som Kongen lod henrette, var efter et gammelt synagogalt og kirkeligt Sagn ogsaa Jesaias. Dette Sagn, efter hvilket Kongen befalede at gjennemsaage Profeten, en hos Israeliterne ikke ganske ubekjendt Dødsstraf (2 Sam. 12, 31), er i og for sig selv troværdigt nok og bliver stadfæstet af Hebræerbrevets Forfatter, som i det ellefte Kapitel af sit Skrift, i de Ord : "de bleve gjennemsagede" (Hebr. 11, 37) sigter til Jesaias's Skjæbne. Manasses Tid var saaledes en profetmordersk Tid og overhovedet en blodig Forfølgelses Tid og en Martyrtid, den midterste af det gamle Testaments tre store Forfølgelses- og Martyrtider (Ahabs og Jesabels Tid, Manasses Tid og Antiokus Epifanes's Tid).

Dermed, at Manasse slog sin Tids Profeter ihjel, staar det mærkelige Faktum i Sammenhæng, at *vi kun have en eneste profetisk Bog* fra hele hans lange femogfemtiaarige Regjering, hvori dog efter Kongernes Bøgers og Krønikebøgenes Forfattere en Flerhed af Profeter var optraadt (2 Kgb. 21, 10. 2 Krøn. 33, 10. 18; sml. Jer. 2, 39), g fra hele det manasseske Tidsrum overhovedet, nemlig Nahums lille Bog. Habakuk virkede og skrev ikke under Manasse, men først i Begyndelsen af Josias's Reformation. Mellem ham og hans tvende Samtidige Zefanias og Jeremias paa den ene Side og Jesaias paa den anden Side ligger et stort paa Spaadomsbøger næsten tomt Tidsrum , en paafaldende Kjendsgjerning, naar man betænker, at dette Tidsrum falder midt ind i de skrivende

Profeters Tid, og tillige, hvor rig paa profetiske Skrifter baade det foregaaende og' det efterfølgende Tidsrum har været, men dog en Kjendsgjerning, der lader sig tilstrækkelig forklare af Manasses Tids profetmorderske Karakter. Manasse har gjort de Profeter, der optraadte mod ham, stumme g maaske ogsaa tilintetgjort deres Skrifter, paa samme Vis, som vi senere se Kong Jojakim sønderskjære en Samling af Jeremias's Spaadomme og kaste den paa Ilden (Jer. 36, 22 f.). De eneste profetiske Udsagn fra Manasses Tid, som foruden Nahums Bog ore blevne Efterverdenen overleverede, ere de, som bleve optagne i tvende profetisk-historiske Skrifter, de af en Række Profeter skrevne Annaler over Judas Konger, og det Skrift, hvori disse Annaler og de ligeledes af en Række Profeter skrevne Annaler over Israels Konger bleve sammenarbejdede til eet Verk. Summen af disse Udsagn har Kongernes Bøgers Forfatter, der har øst sin Fremstilling af Manasses Regjering af det første af de to nævnte Verker, medens Krønikebøgenes Forfatter har øst sin af det andet og vel ogsaa endnu af et specielt ved en Profet Hosai forfattet Skrift over den manasseske Tid (2 Krøn. 33, 19), - Summen af Manasses Tids profetiske Udsagn har hin Forfatter sammenfattet i et eneste, yderst skarpt Ord, som han derfor ogsaa tillægger Manasses Tids Profeter i Almindelighed, og som lyder saaledes : "Efterdi Manasse, Judas Konge, har gjort disse Vederstyggeligheder, gjort, hvad der værre er end Alt, hvad Amoriterne, der vare før ham, have gjort, og tilmed forført Juda til at synde ved sine væmmelige Afguder, derfor, saa siger Herren, Israels Gud: Se, jeg fører Ulykke over Jerusalem og juda, saa Enhver, der hører derom, paa ham skulle begge hans Øren klinge. Og jeg vil udstrække over Jerusalem Samarias Maalesnor og Ahabs Huses Blylod, og jeg vil bortviske Jerusalem, som man afvisker et Fad; man afvisker det, og saa vender man det om. Og jeg vil forlade, hvad der bliver tilbage af min Arv, og overgive dem i deres Fienders Haand, og de skulle vorde til Bytte og til Rov for alle sine Fiender, fordi de have gjort, hvad ondt er i mine Øine, og opirret mig fra den, Dag, deres Fædre gik ud fra Ægypten, lige til denne Dag" (2 Kgb. 21. 11-15).

III.

Herren bragte dog omsider den ligetil Raseri afgudiske og af de Helliges Blod drukne Konge til Besindelse ved en Straffedom, som var paa en Gang et Forspil og et Forvarsel om den Straf, som Profeterne havde forkyndt Jerusalem og Juda for hans Synders Skyld.

Det assyriske Verdensriges Herredømme i Vestasien, Syrien, Fønicien og Palæstina, havde under Sanherib i denne Konges femte og i Hiskias's fjortende Aar (761) faaet et saa alvorligt Stød foran Jerusalem (2 Kgb. 19, 35. Jes. 37, 36), at de nævnte Lande og altsaa ogsaa Judariget i henimod tredive Aar vare frie for det. Under Sanheribs Søn, Asarhaddon (681-68), den mægtigste iblandt alle assyriske Konger, blev det dog igjen fornyet. Denne Konge gjorde efter de assyriske Kileindskrifter mod Slutningen af sin Regjering: Manasse (tilligemed en Mængde andre vestasiatiske Konger) skatskyldig og lod (paa samme Tid) Folk komme fra Babel og fra Kutha og fra Avva og fra Hamath og Sefarvaim og bo i Samarias Stæder istedetfor Israels Børn (2 Kgb. 17, 24 sml. med Esr. 4, 2); ved denne Leilighed gik Jesaias's Spaadom i Jes. 7, 8: "Om fem og seksti (ikke fuldt sytti) Aar skal Efraim blive knust, saa det ikke mere er et Folk" i Opfyldelse, idet dengang de ikke faa Israeliter, som ved Efraims Riges Undergang under Hoseas dels vare flygtede til sine jødiske Brødre og til andre Nabofolk, dels havde skjult sig i selve Landet og senere, efterat Assyryerne havde fjernet sig og især efter Sanheribs Nederlag, vare vendte tilbage til sine Boliger, bleve førte bort til det assyriske Riges Indre. Under Asarhaddons Son, Asurbanipal, Grækernes Sardanapal (668 ff.), paa hvis Tid (let assyriske Rige vistnok naaede sit største Omfang, men dog samtidig viste de første Tegn paa Raadenhed, sluttede

Manasse i Lighed med andre vestasiatiske Fyrster sig til den assyriske Konges oprørske Broder Samassumukin, eller blev han dog mistænkt for at have villet slutte sig til ham. Dette havde tilfølge, at, Asurbanipal lod ham føre i Lænker til Babel, hvor han dengang residerede (i Aaret 647, Manasses otteogtredivte Regjeringsaar). "Derfor" (for Manasses og hans Folks grufulde Synders Skyld), hedder det i 2 Krøn. 33, 11, lod Herren Assyriens Konges Hærførere komme over dem, g de fangede Manasse med Kroge (d. v. s.. med List bg som et vildt Dyr), og de lode ham binde med to Kobberlænker og førte ham til Babele. Her kom han i sin store Trængsel og vel ogsaa hjulpen ved Barndomsminder (Hiskias havde vist ladet ham give en from Opdragelse) endelig til sig selv. Han kom til en klar og gennemtrængende Bevidsthed om sit dybe, forfærdelige Fald og sine talløse og over al Beskrivelse svære Synder, - han havde ikke alene selv begaaet de grueligste Misgjerninger, men ogsaa forført og tvunget sit Folk til dem, og udgydt *deres* Blod, som modsatte sig ham, de Retfærdiges, i Strømme - ; han erkjendte, at det, der var overgaaet ham, var en velfortjent, retfærdig Straf for, hvad han havde gjort; og han ydmygede sig dybt for Herren og bønfuldt ham om Naade og Forbarmelse, om Syndstilgivelse og om Frelse fra sin ydre Nød. Og Herren bønhørte ham - et af de betydningsfuldeste, trøsteligste Beviser for den guddommelige Barmhertighed bundløse Dyb - og førte ham - et Pant paa Tilgivelsen tilbage til Jerusalem og til hans Rige (2 Krøn. 33, 12 f.). Paa hvilken Maade, ved hvilke Midler han gjorde dette, lader sig ikke angive.

IV.

Efter sin Tilbagekomst til Jerusalem, hvor under hans Fraværelse, som ikke kan have varet meget længe, da Kongernes Bøger ellers ikke havde kunnet tie om den, et eller andet Medlem af det davidiske Hus maa have styret Riget, lod Manasse den Bøn, hvormed han i sin Nød havde anraabt Herren, optegne og offentliggjøre eller ogsaa, ifald han allerede i Babylon egenhændig skulde have optegnet den, blot offentliggjøre. Han gjorde dette, fordi han vilde aflægge for hele det af ham forførte Folk en Bekjendelse af sin Synd eller gjøre, saa at sige, offentlig Kirkebod, saa at hans Bøn kan betragtes som et Sidestykke til hans Stamfaders, Davids, enogfemtiende Psalme og i en vis Henseende ogsaa som et Sidestykke til hans Faders Hiskias's, af Profeten Jesaias os overleverede Takkesang for hans Frelse fra Døden. Manasses Bøn blev derefter optagen i Judas Kongers Annaler, i det af disse og de israelitiske Kongers Annaler sammenarbejdede historiske Skrift og i Profeten Hosais Krønike. Ide sidste to Verker har Krønikebøgernes Forfatter læst den (2 Krøn. 33, 18. 19). - Den meget vakre og kun i eet Punkt (maaske) mindre bibelske Manasses Bøn, som vi finde iblandt de apokryfiske Bøger, er ikke den, som Manasse virkelig har bedet (denne gik .tabt med de tre nævnte historiske Bøger), men, som man kan se af den Omstændighed, at den ikke er en Oversættelse fra Hebraisk, men en græsk Original, et Produkt af en græskdannet Jøde, der dog allerede maa have levet før Christi Fødsel.

Fra den Tid af blev overhovedet Manasse, der nu, som Krønikebøgernes Forfatter siger, erkjendte, at *Herren* (og ikke nogen af hans Afguder) var Gud (2 Krøn. 33, 13 ; sml. 1 Kgb. i8, 39), en helt anden Mand. Han bortfjernede Afguderne, han skaffede isærdeleshed det Astartebillede, som han havde opstillet i det Hellige, ud af Templet, og ligesaa bortskaffede han alle de Altere, som han havde bygget paa Tempelbjerget og i Jerusalem (2 Krøn. 33, 15). Alt dette blev som urene, vederstyggelige Ting enten blot kastet udenfor Staden eller kastet udenfor den og der ødelagt (s. St.). Han blev dog ikke staaende ved Afguderiets Afskaffelse, men gjenoprettede ogsaa Herrens Dyrkelse. Han lod Brændofferalteret, som han før havde ladet forfalde, idet han kun var betænkt paa at sørge for sine Afgudsaltere og udsmykke dem, restaurere og bragte selv Takoffere og Lovoffere

paa det (2 Krøn. 33, 16), og han bød ogsaa sit Folk, som han for havde forført og tvunget til Afgudsdyrkelse, at tjene Herren (s. St.), - det stærkeste Vidnesbyrd om hans Omvendelses Oprigtighed. Og virkelig adlød Folket ham. Kun een Ting formaaede han ikke at tilveiebringe: Helligdommens Enhed. Folket vedblev at dyrke Herren foruden i det jerusalemske Tempel ogsaa paa Høiene (2 Krøn. 33, 17).

Ogsaa paa et andet Omraade udviklede Manasse efter sin Tilbagekomst en ikke ringe Virksomhed. Erfaringen havde belært ham om, at der ikke var sørget nok for Judariget og i Særdeleshed Jerusalems Sikkerhed mod fiendtlige, især *pludselige* fiendtlige Angreb. For at forskaaffe sit Rige og sin Hovedstad større Sikkerhed imod saadanne Angreb lod han opføre en saare høi ydre Mur omkring næsten hele Jerusalem og forsynede han alle Judas Fæstninger med Befalingsmænd (2 Krøn. 33, 14).

Man vilde dog tage meget feil, om man vilde tro, at Manasses Bestræbelser for at føre Folket tilbage til Herren frembragte en egentlig Omvendelse, en Hjerternes Omvendelse hos dette. Kongen maatte erfare, at det var langt lettere at nedrive end at bygge op igjen, at han ikke kunde gjøre godt igjen, hvad han havde gjort ondt. Folket dyrkede vistnok paa hans Befaling nu igjen Herren med Offere og Deslige, og det afholdt sig ogsaa fra ydre Afgudsdyrkelse, men de Allerflestes Tanker og Sind vare og forbleve dog aldeles bortvendte fra Gud, deres Hjerte var g forblev opfyldt med afgudisk Attraa, g deres Sæder og hele Liv vare forfærdelige. Hvis det ikke havde forholdt sig saaledes, saa havde ikke Kongernes Bøgers Forfatter kunnet tie saa aldeles om Manasses Omvendelse og reformatoriske Bestræbelser og om det, som havde fremkaldt begge Dele, Kongens Bortførelse til Babylon, og ikke kunnet givet et Billede af hans Regjering, hvori der ikke findes et eneste Lysglimt. At han gjør dette, viser, at han ikke tillagde den Forandring; der i Manasses senere Tid indtraadte i Riget, nogensomhelst

Betydning, end ikke den ringeste, for *Guds Riges Historie Israel*, hvis Fremstilling fra Salomos Dage indtil Jerusalems Ødelæggelse ved Kaldæerne var hans Formaal. For Guds Riges Historie var efter ham kun Manasses Regjerings første og største Tidsrum af Betydning, idet det var dette, som aandelig knækkede det jødiske Folk og voldte det den babyloniske Landflygtighed, eller snarere : for ham gaves der kun eet Tidsrum i Manasses Regjering, idet der i det andet Stadium af samme ingen Forandring, der var værd at nævnes, foregik med Folket. Og Manasse maatte, trods sin senere oprigtige og alvorlige Omvendelse, formedelst de gruelige Synder, som han havde begaaet i den første og største Del af sin Regjering, og fordi han i den havde ødelagt sit Folk i aandelig Henseende, være Repræsentant for hele sin Tids, ogsaa dens senere Dels, Fordærvelse. Delte han end ikke den sidste, søgte han end snarere at raade Bod paa den, saa var han dog dens Ophavsmand, og hans Forsøg paa at raade Bog paa den mislykkedes og maatte mislykkes. Han selv blev formedelst sin Omvendelse frelst, men hans Navn vedblev at være et Navn, hvormed Exilets Straf var uadskilleligt forbunden, man kan i en vis Henseende sige, et forbandet Navn. Naar Krønikebøgenes Forfatter har givet os en Beretning om Manasses Bortførelse og Omvendelse og om hans Reformation, Noget, hvorfor alle Tiders ængstede Syndere maa være ham og have været ham taknemmelige, saa har dette sin Grund deri, at hans Formaal var et ganske andet end Kongernes Bøgers Forfatters. Han vilde fremstille det jerusalemske Tempels og den Gudstjenestes Historie, der fandt Sted i det, og isærdeleshed vilde han berette om, hvorledes Herren altid havde velsignet dem, som. med et oprigtigt Hjerte havde dyrket ham, og straffet dem, som vare faldne fra ham og havde dyrket Afguderne. Da kunde han jo umulig tie om den Straf, der have ram

met Manasse, den værste Afgudsdyrker iblandt alle Israels Konger. Men heller ikke om hans Omvendelse og om dennes Følge og Frugter, hans Befrielse fra Fangenskab i

Babylon og hans Afskaffelse af Afgudstjenesten og Gjenoprettelse af Herrens Dyrkelse efter hans Tilbagekomst, kunde han da undlade at berette. Med eet Ord: han maatte da fortælle alt det, han har fortalt.

V.

Hvor rigtigt Kongernes Bøgers Forfatter har bedømt det jødiske Folks Væsen og Færd i den anden Del af Manasses Regjering, det kan man se af dette Folks Adfærd under hans ugudelige Søn, Amon.

Denne Konge gik ikke i den gamle, men i den unge Manasses Fodspor. De Tilstande, som i den første Del af hans Faders Regjering havde hersket i juda, vendte under ham straks i alt Væsentligt tilbage. Vistnok slog han ikke, som hin, de Fromme, som modsatte sig den fornyede Afgudsdyrkelse, ihjel, men han undlod at gjøre dette fornemmelig vel kun, fordi han ikke fik Tid dertil. Derimod restituerede han, som begge Forfattere, Kongebøgernes og Krønikebøgernes, fortælle os (2 Kgb. 21, 21. 2 Krøn. 33, 22), og som vi isærdeleshed kunne se af den Førstes Beretning om Josias's Reformation (2 Kgb. 23, 4 ff.), hele det afgudiske Apparat og hele den Afgudstjeneste, som hans Fader havde afskaffet. Saaledes fik t. Ex. det Hellige paany et Astartebillede (2 Kgb. 23, 6), enten det gamle, ifald Manasse kun skulde have ladet dette skaffe ud af Templet, uden at lade det ødelægge, eller et nyt, ifald han ogsaa skulde have ladet det tilintetgjøre. Snart var ethvert Spor af den mellem Manasses ældre Tid og Amons Regjering liggende Periode udslettet, og frem, stillede denne sig kun som en nu igjen forsvunden Episode. Man ser heraf, at Folkets Omvendelse i Manasses senere Tid kun havde været en meget overfladisk eller snarere slet ingen. Det afgudiske Parti i Folket, d. v. s. den største Del af dette, havde dengang kun nødig givet nogenlunde efter for den ydre Tvang; i den sikre Forventning, at dets Tid eller Afgudstjenestens Tid tidligere eller senere vilde vende tilbage, og det havde i denne Forventning i Mellemtiden bevaret sin Kjærlighed til Afguderne og hele sit hedenske Sind usvækket i sit onde Hjerte.

Amon var værre end Manasse; thi han vidste, hvorledes Manasse for sit forfærdelige Afguderies Skyld var bleven straffet af Herren, og fornyede desuagtet dette Afguderi, som hans Fader havde afskaffet, idet han tog sig h Herrens Straf til Hjerte; og Manasse havde ydmyget sig for Herren, Amon derimod gjorde dette ikke, men dyngede, som Krønikebøgernes Forfatter udtrykker sig, Skyld paa Skyld (2 Krøn. 33, 23). Derfor rykkede Herren ham ogsaa bort midt i hans Ungdoms og i hans Synders Blomst. Ligesom tidligere Profetmorderen (2 Krøn. 24, 20-22) Joas (2 Kgb. 12, 21. 2 Krøn. 24, 25 f.) og den forfængelige Afgudsdyrker Amazias (2 Krøn. 25, 14-16 ; 2 Kgb. 14, 8 ff. 2 Krøn. 25, 17 ff.; 2 Kgb. 14, 19. 2 Krøn. 25, 27), saa blev ogsaa han - i sit fireogtyvende Aar efter kun at have regjeret i to Aar - myrdet i sit eget Palads af sine Tjenere, d. v. s. af en Del fornemme Hofbetjente, som af en eller anden Grund, maaske for tyranniske Handlingers Skyld, som han havde begaaet mod en af dem, havde sammensvoret sig mod ham (2 Kgb. 21, 23. 2 Krøn. 33, 24). Mordet var en Forbrydelse, som Judas Folk hevnedede ved at slaa Morderne ihjel (2 Kgb. 21, 24. 2 Krøn. 33, 25), men tillige en Lykke for Israel.

I Amons Sted gjorde Folket hans otteaarige Søn Josias til Konge, paa samme Vis som det tidligere engang havde gjort den sekstenaarige Usias til Konge i hans Faders Amazias Sted, der ligeledes var bleven myrdet af S sammensvorne (2 Kgb. 14, 21. 2 Krøn. 26, i). Maaske Mange iblandt Folket dengang ved Omstændighedernes slaaende Lighed bleve mindede om Usias's glimrende Regjering og fattede det Haab, at det Barn; som nu blev sat paa Davids Throne, vilde blive en ny Usias, en Gjenopretter af det sunkne jødiske Riges

Magt og Glands. Andre - Saadanne, som vare forblevne Herren tro og agtede paa Hans Ord og Tidernes Tegn - knyttede dog et andet Haab til den unge Konge. Dengang, da Stifteren af Tistammerriget Jerobeam, Nebats Søn, var i Færd med at bringe det første Røgoffer paa det Alter, som han havde reist for Guldkalven i Bethel, var en Profet fra juda kommen til ham og havde udtalt den Spaadom, at der engang skulde fødes Davids Hus en Søn med Navnet *Josias* (d. e. Herren læger eller helbreder), som skulde ofre paa dette Alter selve de Høienes Prester, som der havde bragt Røgoffer, og gjøre det urent ved at brænde Dødningeben paa det (1 Kgb. 12, 33-13, 2). Nu traf det sig saa,, at Amons unge Efterfølger førte Navnet *Josias*, hvilket Navn vel hans Moder havde givet ham, enten af egen Drift eller opfordret dertil af en eller anden Profet eller Herrens Prest eller from Israelit, idet hun, eller idet denne ønskede og haabede, at Barnet skulde blive den Davids Søn, som Profeten paa jerobeams Tid havde spaaet om, og altsaa lig sin Oldefader Hiskias i Herrens Kraft læge Israels Brost ved at foretage en grundig og gennemgribende Reformation i judariget; thi en *Behandling* af Alteret i det til det fordums Tistammerrige hørende Bethel, *som den*, hin Profet havde talt om, forudsatte og indesluttede jo en fuldstændig Reformation i selve Juda (sml. 2 Krøn. 31, 1. 2 med c. 29). Intet Under da, at alle de, som her vare forblevne Herren tro, ventede denne Reformation, som de saa inderligen længtes efter, af den otteaarige Davidssøn, der nylig havde besteget sin Stamfaders Throne, - og det saa meget mere, som dette var skeet under Omstændigheder, ved hvilke Herren syntes dem ligesom at have tilraabt det afgudiske Parti og hele dets hedenske Uvæsen et ”Hertil skal du komme og ikke længer”. Amons unge, kraftige Alder havde jo nemlig for kort Tid siden stillet Afguderiet endnu et langt, endeløst Herredømme i Udsigt, og se, nu havde dets nidkjære Ven efter en Regjering af kun to Aar taget en Ende med Forfærdelse. josias's. Navn var for de fromme Israeliter en Spaadom om en nærforestaaende stor Reformation og et Tegn paa en snar Frelse fra al den jammer, som saa længe havde tynget paa dem og endnu trykkede dem. Og deres Haab bedrog dem ikke, om det end endnu varede en Række af Aar, førend det opfyldtes. Thi i Josias's tolv første Aar gik det paa Grund af hans unge Alder i det Hele taget endnu, som under Amon og i Manasses første Periode (2 Krøn. 34, 3). Det afgudiske Parti sad endnu ved Roret og havde endnu Magten. Og ikke førend i det attende Aar af Kongens Regjering indtraadte det afgjørende Vendepunkt (2 Kgb. 22, 3 ff. 2 Krøn. 34, 8 ff.), der var Maalet for alle fromme israelitiske Hjerters Længsel. Indtil dette Vendepunkt kom, især indtil Josias's tolvte Aar, da denne Konge begyndte at reformere, har vel Mangen en spurgt, som Edomiterne hos Jesaias: ”Vægter, hvor langt paa Natten? Vægter, hvor langt paa Nat?” (Jes 21,11) og udraabt som Israel i Davids Psalme: ”O, at der maa komme Frelse for Israel fra Zion! Naar Herren lader sit Folks Fangenskab ophøre, da vil Jakob fryde sig, da vil Israel glæde sig” (Ps. 14, 7. 53, 7).

[Kap. 2](#) [Kap. 4](#)